

**ПРОТАСОВ Денис Сергійович,**  
здобувач вищої освіти бакалавра навчально-  
наукового інституту поліцейської діяльності  
Національна академія внутрішніх справ,  
м. Київ

**Науковий керівник:**  
**МИРОНЕНКО Валентина Петрівна,**  
кандидат юридичних наук, професор  
доцент кафедри цивільного права та процесу  
Національна академія внутрішніх справ,  
м. Київ

## **ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

У сучасних умовах внутрішнє переміщення населення стало одним із найгостріших соціально-правових викликів для України. Воно зумовлене передусім збройною агресією, тимчасовою окупацією частини територій та пов'язаними з цим безпековими ризиками, що спричинили масове переміщення громадян у межах нашої держави. У таких обставинах особливої ваги набуває забезпечення належного правового статусу внутрішньо-переміщених осіб (ВПО) та ефективна реалізація гарантованих їм прав та свобод. Зокрема, у частині 1 статті 46 Конституції України прописано, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [1]. Попри наявність розвиненої нормативно-правової бази, яка формально закріплює широкий спектр прав ВПО, практика їх реалізації свідчить про наявність численних труднощів. Йдеться, зокрема, про адміністративні бар'єри, обмежений доступ до житла, проблеми з працевлаштуванням, соціальним забезпеченням, медичними та освітніми послугами. Таким чином, виникає розрив між юридичним закріпленням прав та їх фактичним закріпленням, що потребує наукового осмислення та комплексного аналізу.

Як зазначено у частині 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Зазначені обставини вважаються загальновідомими і такими, що не потребують доведення, якщо інформація про них міститься в офіційних звітах (повідомленнях) Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародного Комітету Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Уповноваженого

Верховної Ради України з прав людини, розміщених на веб-сайтах зазначених організацій, або якщо щодо таких обставин уповноваженими державними органами прийнято відповідні рішення. Також у цьому Законі прописані права внутрішньо переміщеної особи, куди входять: право на отримання документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, або документів, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус; на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіту; на забезпечення допоміжними засобами реабілітації, на одержання реабілітаційних послуг відповідно до законодавства за місцем проживання; на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел фінансування; діти з числа внутрішньо переміщених осіб чи діти, які мають статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, які навчаються у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, забезпечуються безкоштовним харчуванням; на отримання матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; на забезпечення виборчих прав. Законом передбачені й інші права внутрішньо переміщених осіб, а саме на: сприяння у пошуку та возз'єднанні сімей, отриманні інформації про зниклих родичів; забезпечення безпеки, житла та належних умов проживання; доступ до достовірної інформації про загрози; оплата комунальних послуг за тарифами для населення; безоплатне тимчасове проживання (до 6 місяців, з можливістю продовження для вразливих осіб); допомога у переміщенні майна та поверненні додому; забезпечення ліками і медичною допомогою; влаштування дітей до навчальних закладів; доступ до соціальних і адміністративних послуг; реєстрація актів цивільного стану; безкоштовний проїзд для повернення; отримання гуманітарної допомоги тощо [2].

Незважаючи на існування національної правової бази, зокрема Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014), практика його застосування виявила низку прогалин і суперечностей. Йдеться, зокрема, про відсутність комплексного механізму реалізації соціально-економічних прав ВПО, складнощі з доступом до житла, працевлаштування, освітніх та медичних послуг, а також про недостатню ефективність адміністративних процедур, що регулюють підтвердження статусу ВПО [3, с. 186]. Однією з основних особливостей є надмірна бюрократизація процедур. Оформлення статусу ВПО, отримання соціальних виплат та державних послуг супроводжуються значною кількістю адміністративних формальностей. У результаті система, покликана забезпечувати підтримку, нерідко сама стає джерелом ускладнень.

Особливо гострою є проблема забезпечення житлом, оскільки державні та місцеві програми підтримки не відповідають масштабам потреб, що призводить до тривалого перебування ВПО у тимчасових або неналежних житлових умовах. Водночас високі ціни на оренду житла у приймаючих регіонах значно обмежують можливості самостійного вирішення цього питання.

У сфері працевлаштування ВПО стикаються з комплексом труднощів, зокрема втратою попереднього місця роботи, невідповідністю професійних навичок вимогам локального ринку праці, а також прихованими формами дискримінації. Обмежений доступ до стабільної зайнятості, у свою чергу, негативно впливає на фінансову незалежність переселенців і підсилює їх залежність від державної допомоги. Соціальне забезпечення також характеризується низкою проблемних аспектів. Зокрема, мають місце затримки у виплатах, складні процедури їх призначення та необхідність регулярного підтвердження статусу внутрішньо переміщеної особи. Такі обставини створюють додаткове навантаження та підвищують ризики соціальної вразливості для цієї категорії населення.

З метою підвищення ефективності реалізації цивільних прав внутрішньо переміщених осіб в Україні доцільно зосередити увагу на комплексному вдосконаленні як нормативно-правової бази, так і адміністративних механізмів. У будь-якому разі вирішення проблем соціального захисту внутрішньо переміщених осіб напряму залежить від фінансування. В цілому слід зазначити, що фінансування підтримки внутрішньо переміщених осіб зараз є самим актуальним питанням [4, с. 21]. Також, актуальним є спрощення процедур отримання статусу ВПО та доступу до відповідних соціальних гарантій, зокрема шляхом подальшої цифровізації державних послуг і мінімізації бюрократичних бар'єрів.

Важливим напрямом є розширення житлових програм, орієнтованих на довгострокове забезпечення житлом, а не лише на тимчасове розміщення. Це передбачає активізацію державної політики у сфері будівництва соціального житла та стимулювання участі органів місцевого самоврядування.

Не менш суттєвим є сприяння зайнятості ВПО, що включає створення умов для їхньої інтеграції на ринку праці, розвиток програм перекваліфікації та підтримку підприємницьких ініціатив. У поєднанні з цим необхідно забезпечити стабільність і своєчасність соціальних виплат як елементу соціального захисту.

Отже, внутрішньо переміщені особи на території України – це особливо вразлива категорія населення у наш час, для якої держава має забезпечувати достатньо широкий спектр цивільних прав і соціальних гарантій. Водночас існують певні проблеми та істотний розрив між нормативно-правовим закріпленням та фактичною реалізацією прав. У зв'язку з цим завдання державної політики у подальшому має полягати у підвищенні ефективності механізмів практичного забезпечення прав ВПО. Лише за умови системного вдосконалення адміністративних процедур, розвитку соціальної інфраструктури та реальної інтеграції ВПО у соціально-економічне життя можливо забезпечити повноцінну реалізацію їх цивільних прав відповідно до чинного законодавства.

#### **Список використаних джерел:**

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
3. Киришко О. В. Правове регулювання статусу ВПО в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2025. С. 185-193.

4. Боняк В. О Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: сучасний стан та перспективи удосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 20–22.

**РЕЗНІЧЕНКО Семен Васильович**,  
кандидат юридичних наук, професор  
професор кафедри цивільно-правових  
дисциплін  
Одеський державний університет  
внутрішніх справ  
м. Одеса

## **ПОСІДАННЯ ТА ОКУПАЦІЯ У РЕЧОВОМУ ПРАВІ ЗА КОНЦЕПТОМ ООНОВЛЕННЯ ЦК УКРАЇНИ**

Від римського приватного права до наших часів проблематика визначення сутності речових прав, посеред яких володіння чи права володіння, була чи не найгострішою, що відповідним чином було відтворено й у релевантних наукових напрацюваннях, цивільному законодавстві та судовій практиці.

Вітчизняна цивілістична доктрина позиціонувала правовий інститут речей у наступному ланцюжку його розвитку від превалювання правових інструментів охорони права власності з поміж інших до формування гармонійно узгодженої, урівноваженої системи речових прав у множині інших приватних прав особи з огляду на основні міжнародні стандарти у сфері захисту прав та свобод людини.

У контексті наведеного гостро стояло питання дефініції володіння як права та як фактичного стану, де захист останнього проєктувався через конструкцію захисту титульного володіння з поширенням на нього низки юридичних інструментів у відносинах виникнення, припинення та змісту будь-якого речового права [1, с. 41–42]. Так, аналіз змісту Книги третьої цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) надає привід саме до таких думок, оскільки вона має назву «Право власності та інші речові права», де окремий розділ II «Речові права на чуже майно» включає главу 31 «Право володіння чужим майном», а відповідно ст. 395 ЦК України відносить таке володіння до різновидів речових прав на чуже майно. Разом з тим, ч. 1 та ч. 3 ст. 397 ЦК України, окрім права володіння чужим майном (ч. 2 цієї статті), встановлює правову охорону фактичного володіння, яке в певній мірі ототожнюється за правовим режимом з титульним володінням (ст. ст. 398–400 ЦК України).

Потреба оновлення цивільного законодавства, яка сформульована у Концепції оновлення ЦК України, на думку колективу авторів передбачила також і наявність проблеми співвідношення титульного та фактичного володіння через визначення правової природи інституту володіння у вітчизняному цивільному праві [2, с. 20]. Вказане цілком слушно спроектовано на необхідність модернізації речових прав у структурі майнових відносин, як наслідок наближення відповідних вітчизняних цивільно-правових інститутів до стандартів європейського цивільного права.